Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Doprinos akademika Mirka Pejanovića razvoju politologije (povodom 80. godišnjice života i 40 godina naučnoistraživačkog rada): Jubilej

Cvitković, Ivan

2025

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/849

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

DOI: 10.5644/PI2025.221.12

OD POZITIVNE UTOPIJE DO AKADEMSKE REFLEKSIJE: RANI PERIOD MIRKA PEJANOVIĆA

Kadrija Hodžić
redovni profesor
Univerzitet u Tuzli – Ekonomski fakultet
kadrija.hodzic@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9921-867X

Apstrakt: Rani period života i rada akademika Mirka Pejanovića, koji se odvijao unutar političkog i institucionalnog okvira Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, pruža vrijedan uvid, s jedne strane u historijsko razumijevanje složenosti socijalističke političke misli i političkog sistema, ali s druge strane pokazuje kako su historijski temelji državnosti Bosne i Hercegovine, ravnopravnost nacije, ideje zajedničkog života i socijalne pravde – kao neke od temeljnih vrijednosti tog sistema – pozitivno utjecali na afirmaciju ključnih principa savremene državnosti u Bosni i Hercegovini. U središtu ovog istraživanja je način na koji su Pejanovićeve aktivnosti unutar političkih i administrativnih struktura jugoslavenskog socijalističkog samoupravnog sistema utjecale na formiranje njegovih kasnijih akademskih stavova o pitanjima državnosti, međunarodnog povjerenja i demokratskog razvoja postdejtonske Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: Mirko Pejanović, državnost, Bosna i Hercegovina, socijalizam, "pozitivna utopija", identitet, akademska refleksija

Uvod

Politička i društvena misao Bosne i Hercegovine u drugoj polovini 20. stoljeća oblikovana je u velikoj mjeri djelovanjem intelektualaca koji su istovremeno bili i učesnici u strukturama socijalističkog sistema. Jedna od takvih ličnosti je profesor Mirko Pejanović, čiji je angažman u okviru socijalističkih institucija Bosne i Hercegovine indikativan primjer sinteze političke prakse i stručne kompetencije.

Danas je poznat kao istaknuti akademik (potpredsjednik ANUBiH), cijenjen po svojim ulogama člana ratnog Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine i ogromnoj energiji u naporima za postizanje međunacionalnog povjerenja u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini. U svom recentnom naučnom radu Pejanović tematizira pitanja državnosti, identiteta i političkog kontinuiteta Bosne i Hercegovine, oslanjajući se na teorijsko naslijeđe i iskustva iz svog ranijeg ideološko-političkog i intelektualnog habitusa. Iz tog razdoblja, on je u savremeni diskurs prenio onu humanu potku tadašnjeg sistema – ideju "pozitivne utopije", koja podrazumijeva prevladavanje ljudske otuđenosti u političkoj sferi i ostvarenje društvene emancipacije putem ustavne konstitucije Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine.[1]

Otuda je i cilj ovog rada da analizira rani – socijalistički period djelovanja Mirka Pejanovića, s naglaskom na njegovom političkom i društvenom angažmanu tokom 1970-ih i 1980-ih godina, kao i da ispita na koji način su iskustva iz tog perioda oblikovala njegov kasniji akademski diskurs. Na taj način nastojimo, s jedne strane, ukazati na značaj njegovog političkog iskustva u konstituisanju javne intelektualne pozicije, a s druge ponuditi današnje čitanje socijalističkog naslijeđa u svjetlu savremenih političkih i društvenih tokova u Bosni i Hercegovini. Kroz hronološko-tematski pristup biće obuhvaćene ključne faze njegovog profesionalnog formiranja, ideološkog pozicioniranja i institucionalnog djelovanja. Time dolazimo i do ključnog istraživačkog pitanja koji ovaj rad postavlja: na koji način je (rani) socijalistički angažman Mirka Pejanovića utjecao na formiranje njegovih akademskih stavova o političkom razvoju i identitetu Bosne i Hercegovine?

Metodološki okvir rada temelji se na analizi primarnih i sekundarnih izvora – uključujući Pejanovićeve vlastite radove, arhivsku građu, kao i relevantnu literaturu o političkom sistemu socijalističke Bosne i Hercegovine. Poseban fokus stavlja se na identifikaciju kontinuiteta između njegove političke i akademske faze i boljeg razumijevanja transformacije uloge intelektualaca u kontekstu prelaska iz socijalističkog u postjugoslavenski i građanski poredak.

Društveno-politički kontekst socijalističke Bosne i Hercegovine

Kako se cjelokupno jugoslavensko društvo, unutar kojeg i Bosna i Hercegovina kao njegov sastavni dio, izgrađivalo na idejnim osnovama marksističke teorije na kojima se razvijala u svijetu jedinstvena *socijalistička samoupravna misao*, marksizam se najčešće usvajao kao jedinstvo ideologije, nauke i politike putem kojeg se gradila eshatološka vizija o preobražaju "klasnog u besklasno društvo". Čitav Pejanovićev rani teorijski i pragmatični opus u skladu je s ovom mainstream strujom političke

[1] U mnoštvu drugih određenja, oznaku "pozitivna utopija" koristimo u kontekstu teorijske i političke misli samoupravnog socijalizma, koja razvija idealizovanu, ali humanističku i emancipatorsku viziju mogućnosti postepenog ostvarenja društva socijalne jednakosti, participacije i "dokidanja svih oblika otuđenja".

misli, o čemu se on i eksplicitno izjašnjava u više svojih radova, kao npr. kad piše: "Revolucionarno, radničko-klasno dokidanje buržoaskog političkog predstavništva i prevladavanje svih čovjeku otuđenih sila, svoje ishodište nalazi u socijalnoj, radikalnoj revoluciji koja znači ljudsku emancipaciju." (Pejanović, 1981: 172).

Takva vizija ima eshatološki karakter jer implicira sveobuhvatnu perspektivu unapređenja ljudske egzistencije, usmjerenu na ostvarenje konačne društvene pravde. Marksistička interpretacija povijesti i ljudskih mogućnosti za ostvarenje pravednijeg i slobodnijeg društva kompletirala je, s jedne strane, kritičku analizu postojećih građanskih klasnih odnosa kao izraza društvene nepravde, a s druge formirala viziju za prevazilaženje klasnih odnosa i ostvarenje idealnog komunističkog društva u kojem će svi ljudi imati jednake mogućnosti i živjeti u harmoniji bez eksploatacije i nejednakosti. Na taj način je marksistička misao generirala ideju o pozitivnoj utopiji društvenog preobražaja, ali ne samo kao "utopiju" već i kao, kako su marksisti u to doba izvlačili iz "naučnog socijalizma", "historijsku nužnost" i "naučno" elaboriranje razvoja ka besklasnom (komunističkom) društvu.

Vizija ovakve ideološke harmoničnosti upotpunjavana je narativom zajedništva, koji je u Jugoslaviji bio naročito vidljiv u proklamovanoj međunacionalnoj ravnopravnosti kroz specifičan okvir u kojem se klasna borba povezivala s nacionalnom pitanjem. Afirmacija nacionalnih individualiteta i uspostavljanja odnosa nacionalne ravnopravnosti spadala je u krupne ciljeve ostvarenja samoupravnog socijalizma. Uprkos formalnoj jednakopravnosti republika, Bosna i Hercegovina se suočavala sa specifičnim izazovima uslovljenim etničkom raznolikošću i naslijeđem međunacionalnih sukoba. U tom kontekstu, politika Saveza komunista Jugoslavije u Bosni i Hercegovini bila je usmjerena na očuvanje "ravnoteže među narodima" kroz institucionalnu reprezentaciju i afirmaciju jugoslavenskog identiteta. Značajnu ulogu u tom procesu imale su omladinske organizacije, stručne komisije i komiteti Saveza komunista, u kojima su se formirali i afirmisali kadrovi poput Mirka Pejanovića. Period 1960-ih i 1970-ih godina bio je obilježen modernizacijom, urbanizacijom i institucionalnim razvojem. U tom razdoblju dolazi do ustavnih promjena, naročito nakon Ustava SFRJ iz 1974. godine, kojim se pojačava autonomija republika i unosi niz decentralizovanih rješenja. Ove promjene su istovremeno otvorile prostor za razvoj specifičnih političkih elita unutar republika, koje su istovremeno morale balansirati između odanosti ideološkom centru (centralizovanom u vrhu SKJ) i afirmacije republičkih posebnosti.

Upravo u tom ideološkom i političkom prostoru djeluje Mirko Pejanović – kao mladi stručnjak i politički aktivista, uključen u institucije koje su artikulisale razvojne politike Bosne i Hercegovine. U slučaju Pejanovića, to se primarno izražavalo u domenu teorijskog propitivanja i unapređenja delegatskog sistema, kritike birokratizma i društveno-ekonomskog položaja mlade generacije – kao relevantnih izazova razvoja samoupravljanja kroz koji su tadašnje generacije ljevičarskih intelektualaca snažile proces državnosti Bosne i Hercegovine, te

njegovog praktičnog djelovanja u ulozi političkog savjetnika i operatora procesa političkog upravljanja na različitim nivoima državne i lokalne uprave.

Njegovo uključivanje u strukture sistema nije bilo samo ideološki čin već i izraz tadašnjeg modela povezivanja stručnih kvalifikacija s pripadnošću dominantnim političkim okvirima. Taj model, karakterističan za socijalističke društvene urede i planerske timove, stvorio je specifičan profil angažovanog intelektualaca, što je bio i Pejanovićev rani identitet. Ovaj period također predstavlja ključ za razumijevanje kasnijih prelaza iz jednopartijskog u pluralni politički sistem, jer su mnoge ličnosti, poput Pejanovića, koje su bile dio socijalističkih struktura, kasnije postale aktivni sudionici u političkom i akademskom životu u ratnom (1992–1995) i poratnom razdoblju (nakon 1995. do danas).

Rani život i obrazovanje

Na osnovu dosadašnjeg izlaganja može se jasno zaključiti da se rani život Mirka Pejanovića odvijao u kontekstu socijalističke Jugoslavije – društveno-političkog sistema koji je u značajnoj mjeri utjecao na formiranje njegovih stavova, navika i misaonih obrazaca, budući da je u tom okruženju proveo prve četiri decenije života i više. Naime, Mirko Pejanović rođen je 1946. godine u Matijevićima, u opštini Kladanj, u tadašnjoj Narodnoj Republici Bosni i Hercegovini kao federalnoj jedinici u sastavu Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Odrastanje u poslijeratnoj Bosni i Hercegovini značilo je suočavanje s društvom koje se intenzivno obnavljalo od velikih demografskih i materijalnih razaranja nakon Drugog svjetskog rata i koje je bilo pod snažnim utjecajem ideoloških, obrazovnih i modernizacijskih programa socijalističke države. U takvom okruženju, obrazovanje je postalo ključno sredstvo društvene pokretljivosti, a mladi pojedinci poput Pejanovića brzo su prepoznavani i uključivani u institucionalne tokove.

Nakon završetka Učiteljske škole u Tuzli i kratkotrajnog angažovanja kao učitelja u osnovnoj školi "Tuholj", Kladanj (1966), Pejanović je završio studij Sociologije na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Njegovo stručno i naučno formiranje korespondiralo je s političkim angažmanima, što ga je vodilo ka uključivanju u različite gradske, republičke i državne institucije i razvojne timove tokom 1970-ih i 1980-ih godina. U ovom periodu on obnaša funkcije sekretara Konferencije omladine Bosne i Hercegovine (1971–1973), savjetnika Predsjedništva SR BiH (1975–1978), potpredsjednika Općine Novo Sarajevo (1978–1982), savjetnika Predsjedništva SFRJ (1982–1984) i sekretara Gradske konferencije Socijalističkog saveza Sarajevo (1985–1988).

Tokom ovih godina Pejanović se počinje istovremeno afirmisati i kao stručnjak i kao politički aktivista, što je bio čest model karijernog uspona u tadašnjoj Jugoslaviji. Vladajuća politička struktura tražila je mlade, obrazovane i ideološki pouzdane kadrove. Pejanović je bio angažovan u omladinskim i stručnim organizacijama na

nivou grada Sarajeva te kasnije, kako smo prethodno predstavili, u republičkim i državnim tijelima, gdje je pokazivao posebnu sposobnost za artikuliranje doprinosa pitanjima ustavnog konstituisanja SR Bosne i Hercegovine. Snažan teorijski interes za prevladavanje otuđenja čovjeka u političkoj sferi, tada u kritičkoj filozofiji jedne od dominantnih tema humanističkih intelektualaca, Pejanović će pokazati već izborom seminarskih radova na postdiplomskom studiju na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, na kojem je, shodno upravo takvoj orijentaciji, odbranio doktorsku disertaciju *Delegatsko odlučivanje u skupštinama društveno-političkih zajednica* (1988). Time je postavio temelje za svoju buduću profesorsku i naučnoistraživačku karijeru. Na taj način, teorijsko interesovanje za političke odnose, u kombinaciji s pragmatičnim iskustvima stečenim kroz praktični angažman, Pejanović će transformisati u ozbiljan naučnoistraživački interes za društvene procese, političke institucije i pitanje identiteta. Takva orijentacija rezultiraće njegovim angažmanom kao naučnog saradnika u Institutu za proučavanje nacionalnih odnosa u Sarajevu (1988–1991), gdje je sarađivao s tada istaknutim angažovanim teoretičarima, među kojima su: Nijaz Duraković, Fuad Muhić, Ivan Cvitković, Čedo Kisić, Ibrahim Bakić, Predrag Finci, Stojan Tomić, Ante Markotić, Zdravko Grebo, Nusret Šehić i drugi. U ovom periodu on intenzivira svoju naučnoistraživačku orijentaciju prema pitanjima državnog uređenja, ulozi institucija i javnih politika, što je rezultiralo s nekoliko objavljenih knjiga: *Delegacije i delegatska tijela: ustavno konstituisanje u SR Bosni i Hercegovini* (1981), *Društveno organizovanje i uloga omladine u političkom sistemu* (1986), *Savez komunista u samoupravnom razvoju društva* (1987), *Delegatsko odlučivanje u skupštinama društveno-političkih zajednica* (1989), uključujući i koautorski udžbenik za srednje škole *Marksizam i socijalističko samoupravljanje* (1989), kao i većim brojem priloga tadašnjoj periodici (članci u časopisima: *Pregled*, *Sveske*, *Socijalizam*, *Opredjeljenja*, *Lica* i *Odjek*).

Rani profesionalni i intelektualni razvoj Mirka Pejanovića odražava obrazac karakterističan za profil socijalističkog stručnjaka: istovremeno visoko obrazovan, ideološki angažovan i integrisan u institucionalne strukture tadašnjeg sistema. Međutim, u njegovom slučaju, ovaj model nije ostao ograničen na tehničko-stručnu i teorijsko-naučnu dimenziju, već je postao osnova za širi društveni i politički angažman. Pejanovićevo javno djelovanje dobija poseban značaj u kriznim godinama raspada Jugoslavije, kada postaje član ratnog Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine (1992–1996), kao i član državne delegacije na Mirovnoj konferenciji u Ženevi (1992–1994), gdje aktivno učestvuje u pregovorima o mirovnom rješenju. Ova faza političkog angažmana utemeljena je na njegovim ranijim promišljanjima o ulozi društvenih institucija, legitimnosti političkog sistema i potrebi za obnovom povjerenja među građanima različitih etničkih pripadnosti. Njegov doprinos razvoju teorije državnosti Bosne i Hercegovine, naročito u postdejtonskom periodu, nosi pečat ovog iskustva. Pejanović tada razvija konceptualni okvir koji se istovremeno oslanja na tradiciju socijalističkog samoupravljanja i demokratske pluralizacije, pri čemu se po-

sebna pažnja posvećuje pitanju institucionalne održivosti, međuetničkog povjerenja i promidžbe građanskog identiteta u savremenoj bosanskohercegovačkoj državnosti.

Na taj način, njegov socijalistički društveni aktivizam i teorijski rad ne predstavljaju dva odvojena toka, već se međusobno prožimaju, pri čemu se političko iskustvo reflektuje kao važan izvor njegove kasnije, postdejtonske, akademske artikulacije ključnih koncepata u oblasti savremene državnosti, demokratije i društvene kohezije u Bosni i Hercegovini.

Politološko-sociološki diskurs Mirka Pejanovića u ranom periodu

Politički i društveni angažman Mirka Pejanovića tokom socijalističkog perioda reflektuje spoj stručne posvećenosti i vrijednosne odgovornosti karakterističan za tadašnji model društvenog upravljanja u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini. U okviru ideološkog okvira jugoslavenskog samoupravnog socijalizma, profesionalni i društveno-politički angažmani nisu se posmatrali kao odvojene sfere, već kao međusobno povezane dimenzije djelovanja pojedinca u službi općeg dobra.

Pejanović je kroz svoj angažman u omladinskim organizacijama, gradskim, državnim i naučnim institucijama, kao i u stručnim komitetima i savjetodavnim tijelima – pokazao intelektualni kapacitet za razumijevanje i povezivanje praktičnih izazova modernizacije s dubljim društvenim i političkim kontekstom. Uz pitanja državnih institucija, njegovo djelovanje je bilo vođeno nastojanjem da se u samoupravnim komunama unaprijede uslovi života građana, posebno kad je u pitanju položaj mladih u društvu, pri čemu je posebnu pažnju posvećivao pitanjima socijalne uključenosti, urbanog razvoja i demografskih promjena.

Dakle, kroz ove uloge, Pejanović je doprinosio kreiranju javnih politika koje su nastojale da odgovore kako na šire izazove održivosti institucija, tako i na konkretne svakodnevne lokalne potrebe samoupravnih komuna. U tom kontekstu, on se isticao kao intelektualac koji nastoji afirmisati humanističke vrijednosti unutar sistema često obilježenog formalizmom i institucionalnom distancom prema građanima. Njegova orijentacija prema društvenim pitanjima svjedoči o kritičkom odnosu prema procesima političke otuđenosti i težnji da se društvena praksa usmjeri ka proklamovanim ideološkim humanističkim principima.

Pejanović je 1980-ih bio aktivan i u političkim debatama unutar partijskih foruma, gdje su se sve više osjećale tenzije između teoretičara reformista i teoretičara konzervativaca. Posebno značajan period njegovog političkog angažmana bio je u kasnim 1980-im godinama, kada su se u Bosni i Hercegovini, kao i u ostatku nekadašnje Jugoslavije, otvarala sve izraženija pitanja nacionalnih identiteta, ustavnih nadležnosti republika i kriza u funkcionisanju savezne države. Pejanović se tada profilisao kao zagovornik reformisanog socijalizma s očuvanjem bosanskohercegovačke specifičnosti i institucionalne stabilnosti unutar jugoslavenskog okvira.

U tom smislu, njegovo političko djelovanje nosi prepoznatljive elemente "socijalističkog reformizma" – nastojanja da se unutar postojećeg sistema pronađu rješenja za probleme modernog društva. Već tada su prisutni narativi koji će dominirati u njegovim kasnijim akademskim analizama – potreba za multietničkim konsenzusom, decentralizacijom upravljanja i jačanjem institucija kao temelja političke stabilnosti. Uoči raspada Jugoslavije, Pejanović prelazi iz striktno političkih pozicija za snaženje državnih institucija u širi javni prostor – uključuje se u diskusije o budućnosti Bosne i Hercegovine, priprema teren za ulazak u akademsku sferu i postaje jedan od aktera koji će u narednim godinama igrati ključnu ulogu u političkom životu ratne i poratne Bosne i Hercegovine.

Fokusirane teme: delegatski sistem i društvena uloga mladih

U okviru politološko-sociološkog teorijskog pristupa koji karakteriše ranu fazu javnog i akademskog djelovanja Mirka Pejanovića, posebno se izdvajaju dva tematska okvira: analiza delegatskog sistema i istraživanje uloge mladih u političkom sistemu.

Obje teme nose snažan pečat njegove posvećenosti razumijevanju i unapređenju političkih mehanizama unutar jugoslavenskog socijalističkog modela, ali istovremeno i kritičkom promišljanju o njegovim ograničenjima u kontekstu sve prisutnije političke otuđenosti i rastućeg nacionalizma krajem 1980-ih godina.

Delegatski sistem u funkciji "dokidanja otuđene političke sfere"

U SR Bosni i Hercegovini je u to vrijeme više autora, u skladu s vladajućom političkom doktrinom, upućivalo na uvjerenje da *samoupravljanje* politički razvija *samoupravnu neposrednu demokratiju*, kroz svoje osnovne originalne političke institucije – *delegatski sistem*, *zborove radnika* i *radničke savjete*, čime se pravila značajna ideološka razlika u odnosu kako na tradicionalne oblike (građanske) neposredne demokratije tako i na administrativno (sovjetsko) upravljanje. U tom su okviru gotovo svi oni, striktno se držeći Marksovih, Engelsovih, Lenjinovih i Đerđ Lukačevih, pogotovo premisa rezolucija SKJ, razrađivali prednosti "proleterske demokratije" kao vladavine (diktature) proletarijata – organizacije cjelokupnog društvenog života od strane klase proletarijata (organizacije vlasti, politike, proizvodnje, kulture). Dakle, izražavala se marksistička kritika "buržoaske izborne demokracije", širila teorijska uvjerenost u prednosti *samoupravne neposredne demokratije* putem delegatskog sistema, koji je bio dizajniran da omogući predstavničko odlučivanje kroz različite nivoe vlasti.[2]

[2] Među bosanskohercegovačkim autorima koji su se u to vrijeme bavili pitanjima samoupravne neposredne demokratije, posebno su se, u vremenskom slijedu od 1950-ih do 1980-ih, isticali: Nerkez Smailagić, Ćazim Sadiković, Fuad Muhić, Stojan Tomić, Omer Ibrahimagić, Franjo Kožul, Mirko Pejanović, Šefko Međedović, Muslija Muhović, Ivica Lovrić, Arif Tanović, Atif Purivatra, Nijaz Duraković, Zlatko Badrov, Hidajet Repovac, Muzafer Hadžagić, Džafer Omerčević, Kasim Trnka i Krstan Malešević.

U atmosferi ovakvih intenziviranih politoloških, sociоloških i filozofskih rasprava o suštini i modelima samoupravne neposredne demokratije, Mirko Pejanović se nametnuo kao jedan od istaknutijih teoretičara tog vremena – ne samo zahvaljujući svom obrazovnom profilu (magistrirao i doktorirao na pitanjima i izazovima socijalističkog delegatskog sistema), već i zbog bogatog i tematski raznovrsnog autorskog opusa, u kojem je originalno interpretirao ključne koncepte samoupravljanja, participacije građana i demokratije. Također, vrijedno je istaknuti, njegov teorijski doprinos nije se ograničavao na akademsku sferu već je imao i jasno prepoznatljiv uticaj na tadašnje društveno-političke prakse. "Situiranjem ideje delegacije u politički sistem socijalističkog samoupravljanja radikalno je produbljen proces dokidanja otuđene političke sfere, odnosno proces spajanja rada i upravljanja u jednoj individui – u radnom čovjeku." Ovo je rečenica kojom Pejanović (1981) započinje svoju knjigu *Delegacije i delegatska tijela. Ustavno konstituisanje u SR Bosni i Hercegovini*. Sadržaj knjige održava tadašnji narativ socijalističkih pisaca o potrebi prevazilaženja "buržoaske izborne demokratije" i sovjetskog centralističko-administrativnog modela upravljanja i ostvarenja marksističke vizije prevladavanja otuđenosti političkog predstavništva te "oslobođenja čovjeka i rada" uopšte.

Pejanović detaljno opisuje kako delegatski sistem funkcioniše kroz razmatranje nosilaca funkcije delegacije, izbor delegata, njihovu interakciju s biračkim bazama, ulogu delegatskih skupština i odnose unutar samoupravnih i društveno-političkih zajednica. Istovremeno, ukazuje na potencijalne probleme (birokratizacija, organizaciono-institucionalna nedograđenost delegatskog sistema) i predlaže instrumente za njihovo otklanjanje. Ulaženjem u meritum ove problematike preko empirijskog istraživanja, otkriva "tendenciju nedovoljne uređenosti" delegatskih odnosa između izborne osnove, delegacije i delegatskog tijela u statutima osnovnih samoupravnih organizacija i zajednica, što se odnosi na nedovoljnu normativnu uređenost prava, dužnosti i odgovornosti između nosilaca delegatskog ovlaštenja (Pejanović, 1981: 137-168).

Kao rezultat nastavka istraživanja, krajem 1980-ih, i poslije nekoliko članaka na ovu temu (Pejanović 1982; 1986e; 1986f; 1988; 1989b), izlazi i druga Pejanovićeva knjiga *Delegatsko odlučivanje u skupštinama društveno-političkih zajednica* (Pejanović, 1989a), kojom dalje produbljuje normativnu rekonstrukciju delegatskog sistema kao potencijalnog okvira za usavršavanje neposredne demokratije i integraciju društvenih i nacionalnih interesa u integrisani politički poredak.

Pejanovićev opus nudi teoretsko-praktični model delegatskog sistema kao uravnotežen odgovor na izazove reprezentativne i neposredne demokratije u socijalističkom kontekstu. Delegatski sistem, u njegovoj interpretaciji, predstavlja pokušaj institucionalnog odgovora na historijski izazov političkog posredovanja između države i građana, s ciljem smanjenja birokratske distance i reafirmacije političkog subjektiviteta građana. U tom pogledu, Pejanovićeva rješenja su ukorijenjena u tra-

diciji samoupravnog socijalizma, ali istovremeno anticipiraju teorijske pristupe koji će postati relevantni u postjugoslavenskom diskursu o demokratizaciji i institucionalnoj inkluzivnosti. Kao naučni istraživač i društveno-politički angažovan radnik, Pejanović svoj model vidi kao mogući antipod centralizmu i etatizmu, nastojeći teorijskim diskursom unaprijediti bolju participaciju i lokalnu autonomiju u multietničkom kontekstu.

Polazeći, dakle, od teze o otuđenju čovjeka u građanskom društvu – otuđenju koje je prvenstveno političke prirode – Pejanović artikuliše delegatski sistem kao normativno-politički okvir za njegovo prevladavanje. Delegacija se ovdje ne shvata samo kao tehnički instrument političkog predstavljanja već kao revolucionarni mehanizam direktnog povezivanja proizvodnog rada i političkog odlučivanja. U tom smislu, on reinterpretira i komparira iskustva ranih socijalističkih revolucija – od Pariske komune (1871) i sovjetskih radničkih, seljačkih i vojničkih deputata (1917–1919), jugoslavenskih narodnooslobodilačkih odbora i avnojskih institucija narodne vlasti (1941–1945), do samoupravnih koncepata (od 1950-ih) pa i šireg međunarodnog konteksta – gdje su delegatski organi imali funkciju nosilaca neposredne vlasti radničke klase. Time Pejanović doprinosi važnoj teorijskoj dimenziji socijalističkog ustavnog prava: osvjetljavanju geneze i osnovnih pretpostavki ustavnog koncepta prevladavanja političke reprezentacije kroz sistem samoupravnog delegatskog odlučivanja. Njegov ključni teorijski doprinos sadržan je u zaključku da se, proporcionalno stepenu u kojem je radnička klasa ovladala cjelinom uslova svoje egzistencije unutar samoupravnih proizvodnih odnosa, i institucionalna forma vlasti preoblikovala – sa statusa državne vlasti – u oblik neposrednog društvenog samoupravljanja. To se ponajbolje vidi u njegovim riječima:

> U onoj mjeri u kojoj je radnička klasa u svojoj revolucionarnoj samodjelatnosti u samoupravnom produkcionom odnosu ovladala cjelinom uslova svoje egzistencije i društvene produkcije, u toj mjeri su i skupštine društveno-političkih zajednica pretvarane iz organa vlasti u organe samoupravljanja. (Pejanović, 1981: 7)

Iako je djelovao unutar ideoloških koordinata svoga vremena, Pejanović je u svojim radovima o delegatskom sistemu anticipirao dva pravca svoje kasnije akademske i političke misli. Prvo, uočava se njegova rana teorijska preokupacija pitanjem političkog otuđenja i njegovog prevladavanja u sistemu participativne demokratije, što će kasnije razvijati u savremenijem, postkonfliktnom okviru državnosti Bosne i Hercegovine. Drugo, njegov empirijski rad o delegatskom sistemu u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini predstavlja temelj za kasnija istraživanja o ustavnopravnoj konstitucionalnosti Bosne i Hercegovine, čije je značenje postalo presudno u kontekstu raspada Jugoslavije i procesa međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine kao nezavisne države.

Važno je naglasiti da Pejanović u svom ranom periodu nije pristupao delegatskom sistemu kao zatvorenoj institucionalnoj formi, već kao dijelu šire društvene dinamike

koja povezuje osnovne organizacije udruženog rada, delegacije i delegatska tijela, u okvirima tada važećih zakona i statuta. Iako svjestan raskoraka proklamovanih normi i stvarnosti, naročito vidljivog u 1980-im godinama, on zadržava vjeru u mogućnost političkog razotuđenja kao humanističkog ideala socijalističkog projekta. Ta pozitivna utopija – o prevladavanju otuđenosti između upravljača i proizvođača – u njegovom radu poprima konture realno utemeljenog, iako neostvarenog političkog horizonta.

Mladi i državnosti SR BiH: ideološke projekcije i društvene stvarnosti

Pejanovićeva istraživanja uloge mladih u političkom sistemu također predstavljaju značajan doprinos razumijevanju generacijske dinamike unutar institucionalnog poretka socijalizma. Pejanović je svoj politički uspon započeo kao omladinski aktivist, temom fenomena mladih bavio se sve vrijeme trajanja socijalističkog poretka, što je rezultiralo njegovim opsežnim teorijskim i empirijsko-istraživačkim opusom, koji je jedan od najrazrađenijih analiza političkog i ekonomskog položaja i ideoloških projekcija o mladima u jugoslavenskom socijalističkom društvu. Posebno je to izraženo u njegovim knjigama: *Društveno organizovanje i uloga omladine u političkom sistemu* (Pejanović, 1986a), koja je bila prva knjiga u tadašnjoj Jugoslaviji posvećena promišljanju aktuelnih problema i uloge mladih, i *Društveno-ekonomski položaj mladih u Bosni i Hercegovini* (Pejanović et al., 1986). Problematiku mladih Pejanović je obrađivao i kroz veći broj saopštenja i priloga u časopisima i listovima (Pejanović 1987a; 1987b;[3] 1983;[4] 1985a-c; 1986b-d).

Polazeći od idejnog okvira socijalističkog projekta kao pokušaja stvaranja društva socijalne jednakosti bez klasnih suprotnosti i sukoba, Mirko Pejanović u svojim radovima rasvjetljava ulogu omladine kao bitnog faktora u procesu jačanja državnosti Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine. Njegova analiza ne ostaje na deklarativnom nivou, već kritički promatra kapacitete, potencijale i ograničenja omladinskog angažmana unutar socijalističkog samoupravnog sistema (Pejanović, 1986a; 1978a). U tom kontekstu, on ističe da se mogućnosti afirmacije omladine nalaze u okviru samoupravnih društvenih odnosa, gdje se učešće mladih smatra ne samo poželjnim nego i nužnim za ostvarivanje ciljeva socijalističke revolucije. Institucionalno formiran 1972. godine, Savez socijalističke omladine (SSO) percipirao se, u to vrijeme, kao izraz revolucionarnog opredjeljenja mlade generacije i njene uključenosti u borbu za uspostavu i razvoj samoupravnog poretka, odnosno osnaživanja radničke klase kao nosioca političke moći. Pejanović, koji je i sam bio sudionik ovih zbivanja, poseban akcenat stavlja na klasno-socijalnu dimenziju

[3] Dio ovog teksta je podnesen kao saopštenje na okruglom stolu "Tito i omladina" u Zagrebu 1979, a dio objavljen u *Mladosti* od 16. 12. 1977.

[4] Dijelovi su objavljeni i u *Trećem programu Radio-Sarajeva*, maja 1983. i *Borbi* od 18, 21. i 22. januara 1985.

ovakve omladinske organizacije, na njen položaj unutar sistema socijalističke samoupravne demokratije te na osposobljavanje mladih za preuzimanje uloge upravljanja društvenim poslovima. U skladu s ideološko-političkim temeljem tadašnjeg društvenog sistema, Pejanović je objašnjavao da su historijski interesi radničke klase istovremeno i interesi radničke, ali i šire omladinske populacije, čime se uspostavlja ideološka osnova za uključivanje mladih u društveno-političke procese. Smatrao je da se kroz angažman mladih u svim aspektima društvenog života stvaraju pretpostavke za njihovo aktivno učešće u procesu podruštvljavanja politike, utemeljenom na razvoju socijalističkog samoupravljanja.

Ipak, uprkos normativno-ideološkom optimizmu, rezultati empirijskih istraživanja koje Pejanović provodi ukazuju na znatne disproporcije između normativnog uređenja i stvarnog stanja. Naime, Savez socijalističke omladine, kako pokazuje analiza grupe autora, među kojima je i Pejanović (Pejanović et al., 1986), nije u dovoljnoj mjeri integrisan u "matične tokove klasne borbe" za društveno-ekonomsku transformaciju u okviru samoupravnih proizvodnih odnosa. Omladinska organizacija, prema ovim istraživanjima, u velikoj mjeri ostaje izvan ključnih društvenih kretanja u procesu provođenja Zakona o udruženom radu, što se manifestira kroz smanjenu participaciju omladine u sistemu delegatskog odlučivanja. Posebno je izražena tendencija formalizacije u radu omladinskih delegata u društveno-političkim vijećima, kako na općinskom, tako i na republičkom nivou. Ovaj proces se, prema Pejanoviću, dodatno komplikuje pojavnim oblicima birokratizacije kadrovske politike i birokratskim tendencijama u ostvarivanju demokratskog centralizma. Pejanović obrazlaže da je birokracija kadrovske politike jedna od najvećih opasnosti za "potiskivanje omladine iz samoupravnog i delegatskog odlučivanja", kao i da "forumski način rada subjektivnih faktora demotiviše društveni angažman omladine" (Pejanović, 1986a: 118-119).[5] On upozorava na to da bez aktivnog i autentičnog uključivanja mladih u procese samoupravnog i delegatskog odlučivanja nema istinskog napretka – kako u političkom, tako ni u ekonomskom smislu. U tom svjetlu, participacija omladine ne predstavlja samo političku nužnost već, kako kaže, i "uslov za prevazilaženje ekonomske krize i jačanje samih temelja socijalističke državnosti".

Pejanovićev kritički osvrt na birokratizaciju omladinskih organizacija i slabljenje njihove društvene funkcije upućuje na ranu svijest o opasnostima isključenja mladih iz procesa političkog odlučivanja. U tom kontekstu, Pejanović afirmiše potrebu za jačanjem političke edukacije, participacije i autonomije mladih kao nosilaca društvenih promjena. Ova tematika, osim što ima praktičnu i političku dimenziju u tadašnjem kontekstu, kasnije se u njegovom radu razvija u teorijski oslonac za razumijevanje dugoročnih posljedica institucionalne disfunkcionalnosti u postkonfliktnoj Bosni i Hercegovini.

[5] Prvi teorijski uozbiljeni tekst Pejanovića o položaju mladih u samoupravnom društvu objavljen je u *Opredjeljenjima*, Pejanović, 1978a.

Prelazak iz političke u akademsku sferu

Raspad Jugoslavije, agresija i ratna kataklizma koje su zahvatile Bosnu i Hercegovinu početkom 1990-ih predstavljaju presudni trenutak u karijeri Mirka Pejanovića. Kao jedan od ključnih aktera u ranoj fazi državnog preustroja Bosne i Hercegovine, 1992. godine postaje članom Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine iz reda srpskog naroda, kao predstavnik građanske orijentacije i Socijaldemokratske partije (SDP). Pejanovićevo političko djelovanje u ovom periodu bilo je obilježeno borbom za razvijanje demokratije i očuvanje multietničkog karaktera države i društva Bosne i Hercegovine, što je predstavljalo očito naslijeđe njegovih stavova iz socijalističke epohe.

Političko iskustvo iz ratnog Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine (1992–1996) i učešće u mirovnim pregovorima (1992–1994) dodatno osnažuju njegovu posvećenost ideji državnosti kao temelja društvene stabilnosti i demokratskog razvoja. U postratnim radovima Pejanović razvija teorijski okvir u kojem se državnost Bosne i Hercegovine ne posmatra samo kroz prizmu međunarodnog prava ili političkih institucija već i kao rezultat dugotrajnog historijskog i društvenog procesa koji uključuje i naslijeđe socijalističkog samoupravljanja, ideju multietničkog suživota te građanski identitet. U tom kontekstu, u nedavnom zborniku radova posvećenih državnosti Bosne i Hercegovine, Pejanović ističe da se već na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a 1943. godine prvi put povijesno afirmisala ravnopravnost naroda, a da *Deklaracija o pravima građana u Bosni i Hercegovini* (usvojena na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a 1944) predstavlja prvi dokument modernog doba koji garantira ljudska prava bez obzira na vjeru, nacionalnost i spol građana, te da je Bosna i Hercegovina u doba socijalizma načinila civilizatorski iskorak od 1965. do 1989. godine (Pejanović, 2024).

Povlačenje iz aktivnog političkog angažmana i prelazak u akademsku sferu – najprije kroz angažman na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, na kojem je jedno vrijeme bio dekan, a potom i kroz djelovanje unutar Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (ANUBiH) – omogućili su Pejanoviću da iskustva stečena tokom socijalističkog perioda, kao i teorijske uvide razvijene u tom kontekstu (npr. o otuđenju, socijalnoj jednakosti, ravnopravnosti naroda, delegatskom sistemu kao obliku neposredne demokratije te ulozi samoupravnih komuna), artikuliše u bogat teorijski repertoar o državnosti, lokalnoj samoupravi i demokratiji u lokalnim zajednicama u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini. Njegov pristup polazi od socijalističkog iskustva, iz kojeg su proizašle važne institucije, identitetski obrasci i neki administrativni modeli. Poseban akcenat stavlja na značaj odluka donesenih na zasjedanjima ZAVNOBiH-a, koje su pravno utemeljile državnost Bosne i Hercegovine i uspostavile principe nacionalne ravnopravnosti kao temelje njenog političkog poretka. Pejanović se osvrće i na doprinose pojedinih političkih aktera održivosti i razvoju Republike Bosne i Hercegovine, među kojima izdvaja imena Branka Miku-

lića, Cvijetina Mijatovića, Džemala Bijedića, Dragutina Kosovca, Hamdije Pozderca, Rate Dugonjića i drugih, koji su dali "pečat zlatnom dobu Bosne i Hercegovine". Uz mnoštvo članaka, intervjua i predavanja u zemlji i inostranstvu, ovakve opservacije Pejanović sistematski izvodi u jednom broju svojih knjiga, od kojih su: *Politički razvoj BiH u postdejtonskom sporazumu* (Pejanović, 2001), *Ogledi o državnosti i političkom razvoju BiH* (Pejanović, 2013), *Država Bosna i Hercegovina i demokratija* (Pejanović, 2015), *Bosna i Hercegovina – 30 godina od sticanja nezavisnosti* (Pejanović, 2023). Također, njegova uključenost u akademske institucije – kao član i kasnije potpredsjednik Akademije nauka i umjetnosti BiH (2012), uključujući i spomenuti prilog u zborniku o državnosti Bosne i Hercegovine (Pejanović, 2024) – dodatno učvršćuje njegovu ulogu kao javnog intelektualca čiji se glas temelji na empirijskom znanju, političkom iskustvu i dosljednoj viziji Bosne i Hercegovine kao demokratske, građanske i multietničke države.

Dakle, rani naučni i društveni angažman Mirka Pejanovića u okviru socijalističkog poretka Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine otvara tematske okvire koji će se s vremenom razvijati u ključne osovine njegovog teorijsko-političkog promišljanja. Među najistaknutijim temama iz ovog perioda izdvajaju se analize delegatskog sistema i uloge mladih u političkom životu, koje u njegovim radovima ne služe isključivo deskriptivnoj elaboraciji institucionalne stvarnosti socijalizma, već nose i snažnu normativnu poruku o potrebi prevazilaženja političke otuđenosti i očuvanja integrativnog karaktera društvenog sistema. Premda djeluje "unutar sistema", Pejanović se ne libi kritički reagovati na njegove anomalije:

> Institucije delegatskog sistema u uslovima etatizacije društvenih odnosa bitno su formalizovane. Sraslost dijela organizacija i organa Saveza komunista sa državnim i poslovodnim strukturama čini da Savez komunista biva zarobljen "parcijalnim interesima određenih instanci ili segmenata društva. Iskustvo potvrđuje da nisu dokinute sve mogućnosti sprega u formalnom i neformalnom obliku određenih organa ili organizacija Saveza komunista sa državnom i poslovodnom strukturom. (Pejanović, 1986e: 116)

Iako su socijalistička iskustva, posmatrana iz ideološke perspektive, često ambivalentna u odnosu na postdejtonski poredak u Bosni i Hercegovini, u interpretaciji Mirka Pejanovića ona se sagledavaju kao važan doprinos izgradnji održivog i inkluzivnog postsocijalističkog društva. Prema njegovom shvatanju, ta iskustva mogu pozitivno utjecati na afirmaciju ključnih principa savremene bosanskohercegovačke državnosti – ravnopravnosti naroda, ideje zajedničkog života, decentralizacije vlasti i socijalne pravde. Pejanović ne samo da prepoznaje u socijalističkom naslijeđu čvrste temelje bosanskohercegovačke državnosti već i eksplicitno naglašava da jedini održivi pravac budućeg razvoja Bosne i Hercegovine vodi u procesu integracija u Evropsku uniju i NATO savez. U jednoj medijskoj izjavi, ovu političku povezanost prošlosti i budućnosti Pejanović je izrazio riječima: "ZAVNOBiH je naš izvor, a EU i NATO naša budućnost" (*Dnevni avaz*, 25. 11.

2023).

Temeljem prethodnog razmatranja možemo zaključiti da Pejanović u svojoj akademskoj refleksiji njeguje pristup koji možemo opisati kao "kritički kontinuitet" – priznanje manjkavosti prethodnog sistema, ali istovremeno isticanje njegovih razvojnih potencijala i izvođenje pouka za savremeni politički poredak. Njegova pozicija je naročito važna u kontekstu današnje sveprisutne demonizacije socijalističkog perioda, jer nudi savremeni pogled koji obuhvata i institucionalnu racionalnost tog vremena. U tom smislu, Mirko Pejanović se afirmiše kao autor čije djelo predstavlja spoj političkog iskustva i teorijske refleksije, s jasno izraženom orijentacijom ka očuvanju i razvoju Bosne i Hercegovine kao demokratske, građanske i funkcionalne države.

Zaključak

Ovaj rad razmatra ranu fazu politološko-sociološkog diskursa i društvenog angažmana profesora Mirka Pejanovića u kontekstu Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, s posebnim naglaskom na period od 1970-ih do početka 1990-ih godina. Kao stručnjak i aktivista "unutar sistema" koji je težio planskoj modernizaciji i multietničkoj koheziji, Pejanović je već tada pokazivao sklonost ka idejama koje će kasnije postati središte njegovog akademskog rada i javnog djelovanja – institucionalnoj stabilnosti, socijalističkoj demokratiji utemeljenoj na principima humanizma i ravnopravnosti te afirmaciji političke kulture dijaloga. Njegovo djelovanje unutar partijskih i administrativnih struktura tokom 1970-ih i 1980-ih ne treba tumačiti isključivo kao izraz ideološke lojalnosti, već i kao oblik odgovornog sudjelovanja u procesima artikulacije i primjene javnih politika. U kasnijoj fazi, upravo oslonac na humanističke elemente socijalističke demokratije omogućio mu je teorijsku tranziciju – napuštanje ortodoksnih marksističkih pozicija i postupnu afirmaciju građanskog humanizma, pri čemu je dosljedno zadržao temeljnu orijentaciju ka društvenoj pravdi i nacionalnoj ravnopravnosti, karakterističnu za humanistički marksizam.

U kontekstu tadašnjeg sistema, koji je favorizovao povezivanje stručnosti i političke pripadnosti, Pejanović se istakao kao predstavnik kadrova koji su vjerovali u reformistički potencijal socijalizma, kritikovali njegove slabosti, a u našoj savremenosti se i protivili pojednostavljenim narativima o oslobođenju od totalitarizma (obično kroz nekritička poistovjećivanja samoupravnog s rigidnim sovjetskim socijalizmom) preko kojih se nova vlast (uglavnom antikomunistička i nacionalistička) legitimirala. Pejanovićeva teorijska promišljanja, nastala u socijalističkom okviru, oblikovana su njegovim aktivnim društvenim i političkim angažmanom, a posebno iskustvom iz perioda ratne i postratne transformacije države. Njegovo akademsko djelo u poslijeratnom periodu nosi jasan kontinuitet s ovim ranim istraživačkim interesima, pri čemu se koncepti poput delegatskog

sistema i političke participacije mladih reinterpretiraju u svjetlu savremenih izazova državnosti Bosne i Hercegovine.

Prelazak iz političkog u akademski život nije u njegovom slučaju značio diskontinuitet, već transformaciju političkog iskustva u predmet naučne analize. Njegovi kasniji radovi o državi, identitetu i demokratiji u Bosni i Hercegovini jasno pokazuju kontinuitet tematskog diskursa, ali i sposobnost da se vlastita biografija uobliči u širi društveno-politički kontekst. Time Pejanović ne samo da svjedoči o složenim procesima kroz koje je Bosna i Hercegovina prolazila već i aktivno doprinosi njihovom razumijevanju. Upravo ta otvorenost omogućila je njegovu kasniju transformaciju iz omladinskog i partijskog aktiviste u akademika i političkog analitičara savremene bosanskohercegovačke državnosti.

Analizom ranog – socijalističkog – perioda života i rada Mirka Pejanovića, ovaj rad je pokazao kako se unutar jednog ideološki zatvorenog sistema mogla razviti intelektualna pozicija koja je kasnije postala oslonac za demokratsku i građansku orijentaciju u postjugoslavenskom društvu. U vremenu kada se historija često pojednostavljuje i iskrivljuje kroz današnju kulturu zaborava, Pejanovićev primjer podsjeća na važnost kontinuiteta, institucionalnog mišljenja i odgovorne društvene uloge intelektualaca.

ANU BiH АНУ БиХ

Literatura

Knjige, monografije i studije

Ibrahimagić, Omer; Trnka, Kasim; Pejanović, Mirko (1989) *Marksizam i socijalističko samoupravljanje: udžbenik za II razred srednjeg usmjerenog obrazovanja*, 1. izd., Svjetlost, Sarajevo.

Lincender-Cvijetić, Lidija (ur.) (2021) *Spomenica 70 godina Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*, ANUBiH, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (1981) *Delegacije i delegatska tijela: ustavno konstituisanje u SR Bosni i Hercegovini*, Službeni list SR BiH – Svjetlost – Republički zavod za javnu upravu, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (1986a) *Društveno organizovanje i uloga omladine u političkom sistemu*, Centar društvenih aktivnosti RK SSO BiH, Sarajevo.

Pejanović, Mirko; Đerić, Branko; Međović, Desimir; Abramović, Nenad; Kreso, Sead (1986) *Društveno-ekonomski položaj mladih u Bosni i Hercegovini*, Centar društvenih aktivnosti RK SSOBiH, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (1987) *Savez komunista u samoupravnom razvoju društva*, Oslobođenje, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (1989a) *Delegatsko odlučivanje u skupštinama društveno-političkih zajednica*, "Veselin Masleša" – Službeni list SR BiH, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2001) *Politički razvoj BiH u postdejtonskom sporazumu*, "Šahinpašić", Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2013) *Ogledi o državnosti i političkom razvoju BiH*, Šahinpašić, Sarajevo.
Pejanović, Mirko (2015) *Država Bosna i Hercegovina i demokratija*, University Press – Magistrat izdanja, Sarajevo.
Pejanović, Mirko (2023) *Bosna i Hercegovina 30 godina od sticanja nezavisnosti (studije, članci, recenzije knjiga)*, UMHIS, Sarajevo.
Petranović, Branko; Zečević, Momčilo (1985) *Jugoslavija 1918/1984, zbirka dokumenata*, Rad, Beograd.

Članci i prilozi zbornicima

Pejanović, Mirko (1978a) Savez socijalističke omladine u sistemu socijalističke samoupravne demokratije, *Opredjeljenja*, god. VI, br. 6, 53-65.
Pejanović, Mirko (1978b) Savez socijalističke omladine u sistemu socijalističke samoupravne demokratije, u: *Zbornik radova "Smisao komunističkog opredjeljenja"*, Gradska konferencija SSO, Sarajevo.
Pejanović, Mirko (1982) O pojavnim oblicima i tendencijama u ostvarivanju demokratskog centralizma, *Pregled*, br. 5.
Pejanović, Mirko (1983) Protivrječnosti društvenog preobražaja omladine i problemi ostvarivanja uloge SSO u političkom sistemu socijalističkog samoupravljanja, *Lica*, br. 1–2.
Pejanović, Mirko (1985a) Kriza društva i kriza društvenog organizovanja omladine, *Socijalizam*, br. 10.
Pejanović, Mirko (1985b) Kriza društva i kriza društvenog organizovanja omladine, *Treći program Radio-Sarajeva*, Sarajevo, juni 1985.
Pejanović, Mirko (1985c) Kriza društva i kriza društvenog organizovanja omladine, *Odjek*, br. 15–16.
Pejanović, Mirko (1986b) Aktuelnost Titove misli o ulozi i društvenom organizovanju omladine, u revoluciji i samoupravnom razvoju društva, saopštenje na *Okruglom stolu "SSO front mlade generacije"*, Mostar, maj 1986.
Pejanović, Mirko (1986c) Omladina u samoupravnom i delegatskom odlučivanju, Istraživački izvještaj u okviru projekta "Društveno-ekonomski položaj omladine u BiH", Sarajevo.
Pejanović, Mirko (1986d) Omladina – društvena snaga prevladavanja nacionalizma u protivrječnostima samoupravnog razvoja socijalističkog društva, *Opredjeljenja*, br. 3.
Pejanović, Mirko (1986e) Samoupravna integracija rada i dohotka – osnova uspostavljanja samoupravljanja kao jedinstvenog sistema, *Socijalizam*, br. 1.
Pejanović, Mirko (1986f) Koncepcija slobodnog udruženog rada i "nacionalne ekonomije", *Sveske*, god. IV, br. 13–14, 405-413.
Pejanović, Mirko (1988) Vijeće udruženog rada – izraz autentičnih interesa radničke klase, *Sveske*, god. VI, br. 22–23, 193-197.
Pejanović, Mirko (1989b) Ispoljavanje i sinteza interesa pluralizma samoupravnih interesa u delegatskom odlučivanju, *Opredjeljenja*, god. XX, br. 3, 17-38.
Pejanović, Mirko (2022) Naučna elaboracija istorijske uloge Branka Mikulića u društvenom razvoju Bosne i Hercegovine, *Pregled*, god. 63, br. 1, 157-163.

Pejanović, Mirko (2024) Istorijski izazovi u razvoju državnosti Bosne i Hercegovine tokom XX i početkom XXI stoljeća, u: Pejanović, Mirko (ur.) *Državnost Bosne i Hercegovine u XX i XXI stoljeću: historijski izazovi i dostignuća u razvoju državnosti Bosne i Hercegovine*, Posebna izdanja CCXIII, Odjeljenje društvenih nauka 20, ANUBiH, Sarajevo, 52-67.

ANU BiH
АНУ БиХ

FROM POSITIVE UTOPIA TO ACADEMIC REFLECTION: THE EARLY PERIOD OF MIRKO PEJANOVIĆ

Kadrija Hodžić
Full Professor
University of Tuzla – Faculty of Economics
kadrija.hodzic@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9921-867X

Abstract: The early period of academic Mirko Pejanović's life and work, which took place within the political and institutional framework of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, provides valuable insight, on the one hand, into the historical understanding of the complexity of socialist political thought and the political system, but on the other hand, it shows how the historical foundations of the statehood of Bosnia and Herzegovina, the equality of the nation, the ideas of common life and social justice – as some of the fundamental values of that system – positively influenced the affirmation of the key principles of modern statehood in Bosnia and Herzegovina. At the heart of this research is the way in which Pejanović's activities within the political and administrative structures of the Yugoslav socialist self-government system influenced the formation of his later academic positions on issues of statehood, international trust, and democratic development in post-Dayton Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Mirko Pejanović, statehood, Bosnia and Herzegovina, socialism, "positive utopia", identity, academic reflection